

EGLĖ ALEKNAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

FOLKLORO ANSAMBLIŲ ETNINĖS KULTŪROS INTERPRETACIJŲ KONTEKSTAS

The Context of Interpretations
of the Folklore Assemblies of Ethnic Cultures

SUMMARY

The aim of the article is to analyse how the inclusion of folk culture to national identity influences interpretations of folklore in the movement of Lithuanian folklore ensembles. From Lithuanian academic texts and publications in press intended for specialists of folklore ensembles, the author discusses the revival of ethnic music as an expression of national identity; analyses how the revival of ethnic music is perceived in discourses of scholars who include folklore in Lithuanian national identity; reviews interpretations of folklore ensembles as representative of alternative notions of folk culture and their evaluation. Lithuanian national discourses and the alternative practices of the ethnic music revival perceive the aim of the revival and many important concepts (authenticity, tradition, etc.) differently. Folklore interpretations and their conflicts in the Lithuanian movement of folklore ensembles depend on changing views of national identity.

SANTRAUKA

Straipsnyje siekiama išanalizuoti, kaip liaudies kultūros įtraukimas į nacionalinio tapatumo turinį veikia folkloro interpretacijas Lietuvos folkloro ansamblių judėjime. Remiantis lietuvių akademiniiais ir folkloro ansamblių specialistams skirtoje spaudoje publikuotais tekstais, aptariamas etninės muzikos gaivinimas kaip nacionalinio tapatumo raiška; nagrinėjama, kaip šis gaivinimas suvokiamas diskursuose, kuriuos skleidžia folklorą į lietuvių nacionalinį tapatumą įtraukiantys mokslininkai; apžvelgiamos alternatyvios liaudies kultūros sampratos pristatančios folkloro ansamblių interpretacijos ir jų vertinimas. Lietuvos nacionalistiniuose diskursuose ir alternatyviose etninės muzikos gaivinimo praktikoje skirtingai suvokiamas ir gaivinimo tikslas, ir daugelis svarbių sampratų – autentiškumas, tradicija ir kita. Folkloro interpretacijos ir jų konfliktai Lietuvos folkloro ansamblių judėjime priklauso nuo kintančio tautinio tapatumo ir kuriamų naujų kultūrinių tapatumų.

RAKTAŽODŽIAI: folkloro ansambliai, liaudies muzikos gaivinimas, tautinis tapatumas, kultūriniai tapatumai.

KEY WORDS: folklore ensembles, folk music revival, national identity, cultural identities.

LIETUVOS ATVEJIS

Lietuvoje folkloras ir jo gaivinimas mokslininkų ir kitų žmonių dėmesio sulaukia neatsitiktinai: folkloras ryškiai lietuvių tautinio tapatumo dėmeniu tapo jau XIX a. pradžioje²⁴, o įvairios jo gaivinimo formos reiškiasi daugiau kaip šimtmetį. Dabartiniam folkloro ansamblių judėjimui būdingi veiklos modeliai iš esmės susiformavo XX a. septinto dešimtmečio folkloro gaivinimo formų pagrindu. Šiandien šis judėjimas reiškiasi kaip tikslingai organizuota ir koordinuojama veikla, kurią prižiūri ir globoja valstybinės institucijos. Jis kaip valstybinės etnokultūros politikos aspektas siekia pastarosios keliamų tikslų – išlaikyti tautinį tapatumą.²⁵ Šiandien Lietuvoje folkloras, liaudies muzika ir folkloro ansambliai bei jų tyrimai svarbūs ne tik dėl šio siekio – dabartiniame globalizacijos, vartotojiškos visuomenės, naujų tapatumų paieškos kontekste etninės kultūros interpretacijos ir jų raiška gaivinimo judėjimuose įgyja naujų prasmų ir tikslų, liudijančių visuomenės kaitą ir atsiskleidžiančių įvairiuose, neretai konfliktuojančiuose diskursuose.

Lietuvoje ryškiausi du diskursai, skirtingai interpretuojantys folklorą ir jo gaivinimo tikslą. Juos galima įvardinti nacionalistiniu ir alternatyvių tapatumų diskursais. Pirmasis folklorą ir jo gaivinimą suvokia beveik išimtinai kaip lietuviybės deklaravimo būdą; antrasis pasirodo kaip itin daugialypis, folklorui teikiantis įvairias reikšmes ir etninį tapatumą dėliojantis iš kitokių dėmenų. Žvelgiant į nacionalinį diskursą tenkinančių folkloro judėjimo interpretacijų skleidėjus galima

pastebėti, kad daugiausia taip pasisako mokslininkai, ypač vyresniosios kartos ir „užsidarę“ universitetuose. Jaunesnieji paprastai taip pat aktyviai dalyvauja organizacinių, koordinacinių centrų veikloje, specialistų diskusijose ir pačiuose ansambliuose. Dabartinio Lietuvos folkloro ansamblių judėjimo tyrimus atlieka mokslininkai, iš esmės besivadovaujantys nacionalizmo ideologijos prielaidomis ir suvokiantys šį judėjimą kaip priemonę tautiniam tapatumui stiprinti. Vienas geriausių pavyzdžių – Aušros Zabielenės daktaro disertacija²⁶, kurioje siekiama įrodyti šios priemonės efektyvumą, ignoruojant kitus dalyvių veiklos motyvus ir jų kaitą (vėlesniame straipsnyje ši autorė nuodugniau nagrinėjo „netradicinių“ ansamblių požiūrį į tradiciją, jo raišką ir jį lemiančias priežastis²⁷). Bene vieninteliai autoriai, išdrįsę pažvelgti į šį reiškinį iš kitų perspektyvų – Dalia Urbanavičienė²⁸, Egidija Ramanauskaitė²⁹ ir Algirdas Klova³⁰. Tiesa, šis taip pat atiduoda duoklę vyraujančiai ideologijai (plg. teiginį, kad įkvepiančiu pavyzdžiu lietuviams turėtų tapti airiai, kurie savo folkloro modifikacijas naudoja tautos tapatumui stiprinti³¹). Tokia samprotavimų kryptis neturėtų stebinti – taip grindžiama folkloro ansamblių svarba valstybei ir kovojama dėl išteklių³², nors ir nepaisant alternatyvių vertybių, kurios šiandien daugeliui gali būti svarbesnės.

Galima pastebėti, kad įvairių tapatumų diskursuose ir folkloro studijose vartojamos kelios bendros sąvokos – tradicija, autentiškumas, praeities bendruomenė, su kuria tapatinamasi, išryškina-

mos priešpriešos su kitais ir pan. – kurios pasitelkiamos reiškinių vertei nusakyti. Šių sąvokų sampratų lyginimas padėtų atskleisti svarbiausius konfliktinius ar sąlyčio taškus, vidinę diskursų logiką ir

galimą įvairių aspektų vertinimą. Tad toliau pažvelgsime, kaip dvi minėtos diskursų grupės interpretuoja šias esmines sąvokas, o jų pagrindu – folkloro ansamblių veiklą ir tikslus.

LIETUVIŲ NACIONALINIO TAPATUMO DISKURSAI IR JUOSE KELIAMI REIKALAVIMAI FOLKLORO ANSAMBLIAMS

Lietuvių nacionalinio tapatumo diskursuose etnokultūra pasirodo kaip tapatumo ženklai, kuriuos pabrėžia šiuos diskursus skleidžiantys valstybiniai veikėjai arba kurie tam tikru metu vyrauja (pvz., sovietinio laikotarpio Lietuvoje opoziciniai, t.y. sovietinės ideologijos skleidžiamą lietuvių tapatumą neigę, bet tarp neigusiujų vyravę ženklai; su nacionaliniu tapatumu jie glaudžiai siejasi pirmiausia dėlto, kad būtent šie ženklai vėliau buvo įtraukti į atkurtos Lietuvos valstybės nacionalinį tapatumą).

Nacionalinį tapatumą įtvirtinančiuose moksliniuose diskursuose vartojama tradicijos sąvoka ypač puikiai iliustruoja bandymus suderinti „mokslą“ ir tapatumo kūrimo ar palaikymo siekius. Šia prasme tipiška yra tradicijos interpretacija ir ja paremtas folkloro ansamblių „tradiciškumo“ vertinimas A. Zabelienės daktaro disertacijoje. Autorė neįžvelgia šio termino problematikos, pateikia *Tarptautinių žodžių žodyno* apibrėžimą, pacituoja kelis lietuvių autorius ir konstatuoja, kad „Tradycja dažniausiai siejama su nekintamumu, pastovumu, tai tarsi kaitos opozicija“, nors „tradicijų išlaikymas ir perdavimas ateinančioms kartoms vyksta toli gražu ne savaime, bet sąmoningai ir labai kūrybiškai“³³. Vis dėlto vertinant įvairius folkloro ansam-

blius ir bandant pagrįsti jiems priskiriamą „netradiciškumo“ etiketę, argumentuojama, kad svarbiausias tradicijos elementas – nenutrūkstantis perdavimas, paprastai „oficialiosios tapatumo versijos“ sferoje suvokiamas kaip tikslus, t.y. nekūrybiškas, kartojimas.³⁴ Vėlesniame A. Zabelienės straipsnyje tradicijos kaitai skiriama daugiau dėmesio, ansambliai skirstomi į „saugančius tradiciją“ ir „keičiančius tradiciją“, bet pati tradicijos sąvokos problematika nepastebima ir iš esmės toliau vadovaujamosi nacionalinį tapatumą įtvirtinantiems diskursams būdinga šios sąvokos vartoseną.³⁵

Tad tradicija suvokiama kaip reliatyviai stabilus, iš kartos į kartą perduodamas kultūrinis darinys. Šioje sampratoje labiausiai akcentuojamas nenutrūkstantis perdavimas: autentiški yra būtent tiesiogiai iš pačių valstiečių (liaudies kultūros atstovų) perimti kultūros elementai. Pripažįstama, kad tradicija kinta, bet labiau pabrėžiamas jos stabilumas – tai leidžia lengviau atmesti svetimus elementus kaip neautentiškus. Svarstymuose apie praeities liaudies muzikos tradiciją šis atmetimas pirmiausia taikomas tarptautinių instrumentų atžvilgiu, bet labiausiai stabilumas akcentuojamas dabartiniame kontekste: šiandieniniai folkloro ansambliai turi tiksliai perimti

išlikusią tradiciją ir jos nekeisti. Taigi galima sakyti, kad šioks toks tradicijos kitimas pripažįstamas iki praeities bendruomenės, su kuria tapatinamasi, susiformavimo; šios perduodama tradicija yra sustingdoma ir bet kokia jos kaita vertinama kaip degradacija, iškraipymas, profanacija. Šią sampratą puikiai atskleidžia tokiuose diskursuose dažnai sutinkama folkloro ir folklorizmo perskyra: folkloras, teigiamą reikšmę turintis terminas, pagal apibrėžimą kinta (tiksliau – kito praeityje), bet dabartinė jo kaita įvardijama folklorizmu – dažniausiai neigiamą reikšmę, sąsajų su „netikrumu“ turinčia sąvoka.

Lietuviškojo nacionalinio tapatumo diskursuose tapatinamasi su XIX–XX a. pradžios katalikiška lietuviškai kalbančia valstiečių bendruomene, kurios kultūros apraiška ir laikomas folkloras. Tiesa, galima pastebėti, kad chronologinės šios bendruomenės ribos po truputį keičiamos, t.y. vėlinamos, nes šiandieninio „autentiško“ folkloro pateisinimui reikia gyvų tradicijos perdavėjų. Todėl visada pabrėžiama, kad šie „tuoj išmirsi“, ir skubama užrašyti, rinkti dainas ir kitus folkloro kūrinius, taip išlaikant bent nedidelį perdavėjų skaičių ir vis vėlinant „tradicinės kaimo bendruomenės“ sunykimą laiką. Šį dalinį „praeities bendruomenės“ gyvavimą galima laikyti svarbiu nacionalinio tapatumo elementu, išskiriančiu lietuvius – priešingai nei Vakaruose, Lietuvoje „dar daug kas egzistuoja kaip gyvoji tradicija“³⁶.

Lietuviškojo nacionalizmo diskursuose aptinkamuose folkloro ansamblių vertinimuose išryškėja nacionaliniam tapatumui svarbios priešpriešos su „kitais“.

Bene ryškiausiai bandoma atsiriboti ne nuo lenkų ar rusų, o nuo Vakarų, suprantamų ir kaip kultūra, ir kaip kapitalizmas, vartotojiškumas ar galbūt globali kosmopolitinė kapitalistinė vartotojų bendruomenė. Jos apraiškos, t.y. gryną tradiciją teršiantys elementai ar grėsmės, ateina iš „Vakarų“ ir jų tarpininkės miestų kultūros (todėl kaimo vietovių folkloriniai ansambliai pasirodo „geresni“ ne tik todėl, kad tiesiogiai perima folklorą, bet ir todėl, kad yra mažiau „užteršti“ miesto kultūra). Grėsmę nacionaliniam tapatumui ir nacionalizuotai etnokultūrai kelia šiuolaikinė populiarioji muzika (popsas, techno, rokas ir kt.), muzikos kaip pasilinksminimo priemonės suvokimas, kurį lydi komercializacija (vienas iš televizijoje besivaržančioms „kaimo kapeloms“ ir daugumai liaudies muziką su populiariąja jungiančių ansamblių ar muzikinių grupių išsakovų priekaištų). Plg. R. Ambrazevičiaus mintį, kad nuolatinis etninės kultūros akcentavimu reikia gelbėti „žmogaus esmę, pabrėžiant šiuolaikinės kultūros kaleidoskopiškumą ir kosmopolitizaciją“ kaip didžiausias grėsmes.³⁷ Šiame kontekste vargu ar galima sutikti su iš esmės nacionalinio tapatumo diskursus atitinkantį Lietuvos folklorinių ansamblių vertinimą pristatančios A. Zabielenės etninio tapatumo kaip ekstravertiško ir etninės savivokos kaip intravertiško reiškinio perskyra, grindžiama mintimi, kad šiuo metu išorės veiksniai etniškumui pavojaus nekelia, todėl dabar kuriama ar palaikoma savimonė: „Jei identiteto deklaravimas yra protesto prieš „Kita“ išraiška, tai etnokultūrinės savimonės tęstinumas, t.y. perėmimas ir

perdavimas, produktyviausiai yra vykdomas pozityvioje politinėje ir ekonominėje aplinkoje.³⁸ Akivaizdu, kad oficialios tapatumo versijos atstovų tapatumo deklaratyvumas ir jo aktyvumas gali būti aiškinamas būtent dabartiniu minėtų grėsmių aktualumu.

Tokią tradicijos sampratą naudojančios ir aptartą praeities bendruomenę nurodantys nacionalinio tapatumo diskursai iš folklorinių ansamblių reikalauja „autentiško atlikimo“: programose pateikiamos medžiagos nemoderninti ir nearchainti, nebandyti „atstatyti“ dainų vaizdinių pagal semiotinius tautosakos ir mitologijos tyrimus – „folkloro ansamblio vadovas negali prasilenkti su objektyvia tiesa, su autentiška medžiaga“; „Autentiškumą privalo pabrėžti etnografiniam regionui būdingas kostiumas (atsisakyti stilizuotų), choreografija (atsisakyti klasikinės choreografijos elementų), muzika ir muzikos instrumentai.“³⁹ Čia autentiškumas paprastai suvokiamas kaip atitikimas „gyvos tradicijos“ atstovų pateiktam kūrinii (tekstui, melodijai, kostiumui). T.y., folkloro ansamblis turi tiksliai atkartoti ekspedicijoje išgirstą ar archyvuose rastą kūrinį. Iš esmės negalima keisti nieko – tarmės,

konkrečių žodžių (pvz., svetimybų), melodijos. Šiokios tokios išlygos daromos sutartinių atlikimui; nevienodai vertinami instrumentai. Pvz., dažnai kaip neautentiškas elementas išskiriami tarptautiniai instrumentai (smuikas, armonika), o autentišką lietuvių liaudies instrumentinę muziką apibrėžia jos atlikimas „tautiniais“ instrumentais.⁴⁰

Pagal nacionalinio tapatumo diskursus svarbiausias folklorinių ansamblių tikslas, kurio siekiama tiksliai kartojimu, suvokiamas kaip etninės kultūros saugojimas ir nacionalinio tapatumo skleidimas. Dažnai šis siekis įvardijamas kaip dvasinės kultūros palaikymas ir skleidimas, bet čia neišvengiamai daroma prielaida, kad „dvasingas žmogus“, „tikrasis žmogiškumas“ gali būti tik iš esmės tautinis. Tokia ansamblių paskirties samprata lemia specifinę folkloro rekontekstualizaciją ir jo pavertimą išimtinai tautiniu ženklu. Kitokios folkloro sampratos ir naudojimas – naudojimas ne prabrėžtinai tautiniam tapatumui (ir būtent tokiam, kaip jis pristatomas nacionalinio tapatumo diskursuose), o kitokiems kultūriniam tapatumams kurti ar net paprasčiausiai pramogai sulaukia griežtos kritikos kaip etnokultūros profanavimas.

ALTERNATYVIŲ FOLKLORO GAIVINIMO INTERPRETACIJŲ ĮVAIROVĖ

Istorinėse studijose išryškėja, kad nuo pat lietuviškojo tautinio tapatumo kūrimo pradžios įvairiai sąveikaudamos (konfliktuodamos ar ramiai koegzistuojamos) visuomet veikė kelios jo versijos. Pvz., XIX a.–XX a. pradžioje šalia valsietiškoje kultūroje išlikusios archaiško-

sios Vytauto Lietuvos įvaizdžio bandytas kurti ir Lietuvos kaip tautinės civilizacijos, Rytų ir Vakarų kultūrų sintezės, ir kiti modeliai.⁴¹ Sąjūdžio laikais, anot Vyčio Čiubrinso, etnokultūros refleksijoje konkuravo du – „gaivintojų“ ir „gražintojų“ – tapatumo diskursai. „Gražinto-

jai“ pirmiausia reiškėsi kaip kovotojai už žmogaus ir religines teises, kurie iš esmės tęsė pokario partizanų veiklą. Svarbiausias jų tikslas buvo įvairiomis taikiomis priemonėmis, kampanijomis ir bandymais liberalizuoti režimą, atgauti nepriklausomybę. „Gaivintojai“ – įvairūs inteligentai, reikalavę teisės žinoti apie savo nacionalinę kultūrą, pasaulėžiūrą ir tautinį charakterį. Jie buvo pasirengę misijinės prigimties veiklai, kuria siekta saugoti, skatinti ir gaivinti tradicinę lietuvių kultūrą, vertybes, pasaulėžiūrą. Pastarojoje grupėje dar galima išskirti kelis pogrupius, naudojusius šiek tiek skirtingas gaivinimo strategijas ir paradigmas (profesionalūs akademikai, kraštotyrininkai mėgėjai, folkloro ansamblių nariai, neopagonys).⁴² Etnokultūrinę veiklą, folklorinį judėjimą nacionalizavus ir pradėjus juos grįsti nacionalinio tapatumo diskursais, „nenacionalizuotos“ versijos nepranyko, o ilgainiui atsirado ir dar įvairesnių tapatumo modifikacijų, kurios puikiai atsispindi folklorinio judėjimo raiškoje.

Iki XX a. devintojo dešimtmečio pradžios praktiškai visi Lietuvos folkloro ansambliai stengėsi kuo tiksliau perteikti etnines regionines dainavimo ir grojimo tradicijas, tarmes ir muzikinius dialektus. Muzikinis folkloras suvoktas kaip muziejinė vertybė, kurią reikia išsaugoti ir tiksliai atkartoti. Maždaug nuo 1983 m. santykis su tradicija tapo kūrybiškesnis. Tuo metu įvyko Evaldo Vyčino ir ansamblio „VISI“ koncertai, kuriuos Antano ir Jono Juškų XIX a. pabaigoje užrašytos dainos buvo atliekamos su instrumentiniu pritarimu – rekonstruotomis senosiomis septynstygėmis kanklėmis, smui-

ku, lumzdeliais, būgneliu, dambreliu. Šie renginiai, gana nedidelis atlikėjų spontaniškumas ir improvizacijos sukėlė daug diskusijų bei paskatino kiek kitokios pakraipos folkloro ansamblių atsiradimą. Tautinio atgimimo laikais, ypač po 1987-ųjų vasarą Vilniuje surengto pirmojo tarptautinio folkloro festivalio *Baltica*, žanro gryninimo tendencijos vėl sustiprėjo, folkloro ansambliai skatinti liaudies muziką atlikti kuo „autentiškiau“. Anot A. Klovos, „Tai natūralu, nes folkloras tapo viena iš kovos už nepriklausomybę formų.“ Folkloro derinimas su kitais šiuolaikinės pramoginės muzikos žanrais rimčiau vertinti pradėtas tik po 1991 m., jau atgavus Nepriklausomybę, kai atsivėrė sienos ir išaugo informacijos iš Vakarų srautas.⁴³ Laisvesnis folkloro interpretavimas, jungimas su roku, džiazu, techno muzika, anot A. Klovos, yra neišvengiamas, „nes dabartiniais sintezavimo laikais tiesiog negali atsispirti pagundai daryti eksperimentus“⁴⁴.

Bene geriausiai, pasitelkusi etnomuzikologinius argumentus, alternatyvias interpretacijas pateisina D. Urbanavičienė, pristatydama vieną žinomiausių „netradicinių“ folkloro ansamblių *Kūlgrinda*. Etnomuzikologė išvardija daugelį priežasčių, kodėl reikalavimas nekeičiant atkartoti ekspedicijose išgirstas ar archyvuose saugomas liaudies dainas yra praktiškai neįgyvendinamas. Be to, remdamasi ir kitų šalių tyrinėtojais, ji pabrėžia, kad tikroji folkloro tradicija yra kūryba ir nuolat kintančio, bet svarbiausias reikšmės išlaikančio giluminio paveikslo pažinimas. Tuo tarpu Lietuvos mokslininkai ignoruoja šį kūrybinį aspektą, netiria kūrybinių improvizacinių liau-

dies muzikos procesų ir taip palaiko susiformavusią padėtį, „kai standartu siekiama pripažinti tik sustabarėjusias užfiksuotų variantų klišės ir kaip neleistiną nusižengimą tradicijoms norima atmesti natūraliai kylančius kūrybinius proveržius, nebandoma ieškoti giluminio dainos paveiklo“⁴⁵.

Įvairesnės folkloro interpretacijos skleidžiamos alternatyviuose tautinio ir kitų kultūrinių tapatumų diskursuose. Pastarųjų kontekste galima pasitelkti įvairius (sub)kultūrinius tapatumus nagrinėjusios E. Ramanauskaitės pateiktą etnokultūrinio lauko sampratą. Anot autorės, tai – „individų bendravimo sfera, užpildyta etninių papročių, tautosakos, mitų, liaudies meno simboliais“, apimanči autentišką folkloro teatrą, istorinių kovų klubus, liaudiškų amatų būrelius, raganų, žynių mokyklas ir būrėjų salonus, žygeivius, Baltų tikėjimo bendriją *Romuva*, jaunimo folklorinius ansamblius.⁴⁶ Šiame lauke plėtojasi ir kai kurios alternatyvios tautinio tapatumo versijos, susijusios su liaudies muzikos atlikimu. XX a. pab.–XXI a. pradžioje sutinkamos trys populiariausios liaudies muzikos atlikimo interpretacijos. Sąlyginai jas galima vadinti tradicine, netradicine ir populiariąja. Pirmiausia derėtų pastebėti, kad toks įvardijimas atitinka nacionalinio tapatumo diskursams būdingą požiūrį į folklorą ir jo gaivinimą, skleidžiamą valdžios ir mokslo institucijų kaip teisėtų „tradicijos žinovų“ ar „paveldo saugotojų“. Pirmąją interpretaciją palaiko dauguma tradicinių folkloro ansamblių, atsotavaujančių oficialiąją tapatumo versiją. Netradiciniai ansambliai liaudiškąją tradiciją jungia su šiandieninėmis muziki-

nės raiškos galimybėmis, kartais ieško senesnių nei XIX a. valstiečių kultūra muzikinių klodų. Populiariosios interpretacijos – daugiausia masinėmis informacijos priemonėmis skleidžiama, iš esmės masinės auditorijos poreikius tenkinanti, šiek tiek sušiuolaikinta ir „tradicijos žinovų“ nuomonės ne itin paisanti liaudies muzikos kultūra, siekianti iš esmės pramoginių tikslų (jos pobūdį ir populiariumą puikiai liudija LTV pramoginė laida *Gero ūpo!*, pristatanti šiai grupei priskirtinus kolektyvus).⁴⁷

Alternatyvios folkloro ansamblių veiklos interpretacijos siejasi su įvairiais tautiniais/kultūriniais tapatumais, todėl jose neišvengiamai reiškiasi priešpriešos su „kitais“. Etninės priešpriešos alternatyviuose tapatumo variantuose nėra tokios ryškios kaip nacionalinio tapatumo diskurse. Galima pastebėti, pvz., atsiri-bojimą nuo rusų ar lenkų, bet šios tautybės čia suvokiamos daugiau kaip krikščioniškosios ar sovietinės kultūros reprezentantės, t.y., bandoma atsiriboti nuo šių veiksnių paveiktos XIX–XX a. kaimo kultūros. Jau sovietmečiu kai kurie folkloro gaivintojai, susipažinę su etnologijos, archeologijos ir kt. disciplinomis, sužinojo ir ėmė akcentuoti tradicinės liaudies kultūros archaiškumą, ikikrikščioniškas, baltiškąs ar indoeuropietiškas šaknis, o terminai „archainis“ ir „senovinis“ jų diskursuose tapo autentiškumo ženklu.⁴⁸ Tad netradiciniai ansambliai, viena vertus, ieško gryno „baltiškumo“, todėl vėlesnes liaudies kultūros apraiškas (ypač XIX a. pab.–XX a. pr., naudojamas vyraujančioje ideologijoje) atmeta kaip negrynas, persisunkusias svetimų įtakų. Kita vertus, grynas „bal-

tiškumas“ pasirodo toks archaiškas, kad randama bendrumų ir vienijamasi su bet kokiomis kitomis, tokiomis pat archaiškėmis kultūromis (indoeuropiečių grupėmis, šamaniškomis kultūromis ir kt.). Tad čia akcentas perkeliamas iš tautos (lietuvių) į genties (baltų) lygmenį. Šiuo atveju Lietuva tėra daugiau „baltiškas administracinis vienetas“ šiuolaikiniame pasaulyje, greičiau priemonė išlikimui, o ne tikslas. Netgi kai priešprieša („kitas“) sutampa su oficialiosios versijos priešprieša („kitu“, pvz., Vakarų kultūra), ji grindžiama kitokiomis vertybėmis – nuo tam tikrų aspektų atsiribojama, bet su priimtinais ieškoma jungčių. Dauge lyje šių interpretacijų pripažįstama ir alternatyvių priešpriešų galimybė. Tuomet vienu svarbiausių tampa estetinis, profesionalaus atlikimo, kūrybiškumo kriterijus, kuriantis naują perskyrą: estetiškai pateisinamos ir nepateisinamos folkloro interpretacijos.

Galima pastebėti, kad net tą patį (ar panašų) repertuarą atliekantys ansambliai labiau linksta akcentuoti arba dainos, papročio, instrumento ir kt. tradiciškumą, arba senoviškumą, archaiškumą. Pastarasis siejasi su primityvumo kategorija, kurios sampratos leidžia pamatyti skirtingą įvairių grupių – ypač puoselėjančių alternatyvius tautinius tapatumus – folkloro panaudojimą. Net ir šalia randamas folkloras gali būti suvokiamas ne kaip savo bendruomenės ar kultūros apraiška, o kaip kitokios kultūros ženklas. Virginijus Savukynas teigia, kad su folkloro radimu susiję ideologiniai turiniai gali labai skirtis ir „svarbu yra tai, ar ta liaudies kultūra buvo laikoma, kaip įdomi, šiek tiek barbariška ir

primityvi, tačiau *kitokia*, ar tai buvo suvokiama kaip tikrosios tapatybės šaltinis“⁴⁹. Jei monolitinis, iš esmės modernistinis nacionalinis tapatumas folklore slypintį primityvumą atmeta (pasmerkdamas ir tuos tapatumus, kurie įtraukia šią kategoriją į savo turinius), tai alternatyviosios tautinio ar kultūrinio tapatumo versijos yra iš esmės pliuralistinės ir joms primityvumas dažnai yra patrauklus. Jis siejasi su kitoniškumu, kuris pasirodo kaip „tiesiog kitoniškumas, o ne nukrypimas nuo normos“⁵⁰. Tad archaiškumas kaip visiškai nuo modernaus pasaulio besiskiriantis dalykas laikomas vertybe, kurios ieškoma vis labiau degraduojančiame folklore.

„Autentiškas folkloras“, „autentiška tradicija“ ir požiūris į vieną ar kitaip juos gaivinančius (atliekančius) ansamblius rodo dvejopą pačios tradicijos ir jos vaidmens tautinio tapatumo kūrime suvokimą. Vieni akcentuoja jos tęstinumą ir sustingdo ją XIX a. kaime; kiti pabrėžia perduodamą esminį turinį ir procesą – tai leidžia perimti ir keisti tradiciją. Požiūrį į ją ir etnomuzikos gaivinimo motyvą atskleidžia pasirenkamas repertuaras, sceniniai drabužiai, etnokultūros personažų interpretacijos. Galima pastebėti, kad kaitą kaip svarbų tradicijos sąvokos elementą linkę pabrėžti ir jaunesnės kartos mokslininkai, ypač „neformalesniuose“ diskursuose: „kitimo galimybė glūdi pačioje folkloro prigimtyje“, pripažįstamas folkloro ansamblių dalyvių noras „dalyvauti būtent tolimesniame tradicijos vyksme, o ne makaluotis kažkokioje sustingusioje etnografinėje plotmėje“⁵¹. A. Klova, pristatydamas „netradicinio folkloro“ judėjimą ir jo rai-

dą Lietuvoje, primena, kad „Lietuvos muzikinio folkloro paveldas yra susijęs su įvairių tautų, įvairių laikmečių muzikinėmis tradicijomis, tad lietuvių liaudies melodikoje, ritmikoje ir harmonijoje galime atpažinti per šimtmečius perimtus kitų muzikinių kultūrų bruožus. Panašūs procesai vyksta ir šiandien, kai kuriant šiuolaikines muzikines kompozicijas folkloras derinamas su kitų žanrų muzika.“⁵² Tad tradiciją suvokiant ne

kaip nekintantį, XIX a. kaime sustingusį kultūrinį darinį, „netradicinis“ folkloras pasirodo kaip itin tradiciškas.

Įvairios grupelės siekia gana skirtingų tikslų – įvairiai suvokiamo tautiškumo stiprinimo, senosios pasaulėžiūros gaivinimo, grynai meninių tikslų, bendravimo poreikių tenkinimo ir kitų. Vis dėlto svarbiausiu kritikos taikiniu čia dažniausiai tampa ne tikslai ir jų įgyvendinimo būdai, o atlikimo profesionalumas.

SĄVEIKA: KRITIKA IR KAITA

Aptartos trys interpretacijos koegzistavo visą laiką, kiek gaivinta lietuvių liaudies muzika, bet nuolat vyravo viena ar kita. Tam tikros interpretacijos išskyrimas paprastai priklauso nuo tuo metu gaivinimo judėjime dominuojančios ideologijos ir bendrų kultūrinių bei politinių poreikių. XX a. pab.–XXI a. pradžios lietuviškajam nacionaliniam tapatumui parankesnė atrodė tradicinė interpretacija, palaikoma valdžios ir mokslo institucijų. Pastarųjų atstovai kitas dvi – netradicinę ir populiariąją – nuolat kritikavo ar kitaip pabrėžė jų „neautentiškumą“.

Kai kurie Lietuvos mokslininkai, aktyviai palaikantys ir savo moksliniu autoritetu bandantys pagrįsti nacionalinio tapatumo diskursą, jame naudojamą liaudies kultūros sampratą ir „teisingą“ folkloro gaivinimą, negaili kritikos alternatyvioms interpretacijoms. Pvz., Petro Kalniaus, Stasio Skrodenio moksliniai darbai liudytų, kad šiaip Lietuvoje tėra vienas ir nekintantis tautinis tapatumas, o bet kokie kiti tapatumai yra anti-tautiniai, o ne autentiškai atliekamas folkloras taip pat nustoja buvęs tautinio tapa-

tumo dėmeniu. Šių mokslininkų ar, greičiau, ideologų nuomone, folkloras ir jo gaivinimas neteisingai, iškreiptai interpretuojamas dėl daugelio veiksnių. Prie to daugiausia prisidėjo įvairūs intelektualai ir žiniasklaida, formuojanti visuomenės nuomonę etninio nihilizmo dvasia.⁵³ Taip pat „folklorinės kultūros nykimo procesą skatina globalizacijos bangos, kurioms nekritiškai nei politikai ir kultūrą kuruojantys valdininkai, nei lengviausiu keliu paskui jas einantys grupių ir grupelių programų atlikėjai.“⁵⁴ Folkloras etniškumui pavojingose alternatyviose interpretacijose įgauna daugelį grėsmingų pavidalų. Anot, P. Kalniaus, vienas jų reiškiasi tuo, kad nyslūgo ekspedicijų entuziazmas, folkloro ansamblių ėmė siekti pramoginių, turistinių tikslų, daugėja „postfolkloro“, stilių sintezės, komercinio folklorizmo, autentiškiems tekstams rašomos naujos melodijos, šokiai ir muzika šiuolaikiškai „pagerinama“, formuojasi kosmopolitinis folklorizmas. Dingo folkloro kultūrinės rezistencijos misija.⁵⁵ Lietuvos mokslininkų nuomone, dabartinis Lietuvos folkloras iš

esmės tampa pramoga. Naujos jo transformacijos rodo, kad atlikėjai jau groja ne etniškai angažuotiems, o modernią muziką pripažįstantiems klausytojams, kuriems „gražu ne tautinės melodijos ar teksto keliami pojūčiai, o pirmiausia trankaus ritmo, klyksmo užvaldomas siautulyš bei egzotiškas senųjų liaudies instrumentų derinimas su šiandieniniais moderniaisiais instrumentais.“⁵⁶ Tokie pasisakymai rodo, kad interpretacijų konfliktų pagrindas – skirtingas tautinio tapatumo, jo turinių ir ženklų suvokimas, lemiantis nevienodas autentiškos tradicijos sampratas. Nacionalinio tapatumo diskursuose teigiama, kad lietuviškasis tapatumas ir folkloras kito nebent anksčiau, o visa, kas neatitinka oficialiosios versijos, tėra šių reiškinų degradacija ar net anti-tautiškumas.

Viena šios alternatyvių interpretacijų kritikos ir marginalizavimo pasekmių – įtampa ir tradicinių ansamblių atstovų netolerancija, nukreipta į netradicinius kolektyvus. Apie skirtingą kai kurių ansamblių požiūrį į tradiciją, tarp šių ir vadinamųjų tradicinių ansamblių bei skirtingų kartų ansamblių kartais tvyrančią įtampą užsimena A. Zabielenė. Priešingai nei „tradicinių folkloro ansamblių“ atveju, „netolerancijos spektras „netradicinių“ ansamblių atžvilgiu gana platus: tai pasaulėžiūrinės, religinės, demografinės bei profesinės netolerancijos.“⁵⁷ Vis dėlto ši autorė, net ir pastebėjusi skirtingas dabartinių folkloro ansamblių ir jų narių vertybines orientacijas, nevienalytį savo veiklos ir kai kurių jai svarbių sąvokų suvokimą, vienareikšmiškai teigia, kad šiandieninis folkloro judėjimas puoselėja tautinį tapatumą. Koks tapatumas čia turimas omenyje?

Akivaizdu, kad tautinis tapatumas yra kintanti konstrukcija: ir valstybė, ir ją sudarantys žmonės nuolat apibrėžinėja save, aktualizuoja ir atsirenka aktualesnius, konkrečiai situacijai tinkamus juos vienijančius simbolius. Taip pat aišku, kad šiandien modernistinis tautinio tapatumo projektas veikia postmodernistiniame kontekste. Pastarasis verčia kitaip dėlioti svarbiausius akcentus ar net keisti visą mechanizmą. Pvz., įdomu būtų panagrinėti, kaip XIX a. pab.–XX a. pr. ir XX a. pab.–XXI a. pr. folkloro gaivintojai ir tautinio tapatumo puoselėtojai žvelgė į regionų kultūros specifiką Lietuvos paveldo, tapatumo raiškos kontekste. Taip pat būtų įdomu palyginti XX a. 7–8 dešimtmečių liaudies muzikos gaivinimo judėjimus Lietuvoje (ir visoje Rytų Europoje) su analogiškais judėjimais Švedijoje, Airijoje ar JAV. Pvz., nors Norvegijoje liaudies muziką (tiksliau, vieną jos žanrą – smuikavimą) imta gaivinti XIX a. pab., XX a. 7 dešimtmečio liaudies muzikos gaivinimo judėjimas vyko pabrėžiant kitus žanrus ir tikslus. Pastarųjų gaivinimo judėjimų kontekstas – alternatyvios gyvensenos ir grįžimo į gamtą siekiai, lėmę susidomėjimą „liaudimi“ ir vokalinės muzikos bei liaudies meno apskritai suvokimą kaip grįžimo „prie šaknų“ formą. Gal Norvegijos liaudies muzikos gaivinimas lygintinas su analogišku JAV reiškiniumi, o ne nacionaliniais Rytų Europos judėjimais? Šiuo atveju pirmiausia buvo siekiama skatinti savą muzikos kultūrą kaip priešpriešą vyraujančiai muzikinei kultūrai. Be to, pažymima, kad siekta sukurti terpę, kurioje žmonės galėtų dainuoti vieni kitiems, o ne rengti parodomuosius koncertus.⁵⁸ Jei pirmuoju atveju labiausiai pabrėžiamas

tautinis pasipriešinimas, tautinio (ir, šiuo atveju, nacionalinio – nes tauta šiuo atveju suprantama kaip šiose valstybėse vyraujanti etninė grupė) tapatumo stiprinimas, tuo metu nacionalinės priespaudos nepatyrusiose šalyse judėjimas siekė daugiausia kitokių tikslų – ar ten iš principo modernistinių tautinių vertybių nepersivėrė postmodernistinės? A. Zabielienės tyrime išryškėja svarbi dalyvavimo šioje veikloje motyvacija, pavyzdžiui, susijusi su saviraiška, t.y. individualumu kaip postmodernistine vertybe, o ne tautos kaip kolektyvo adoravimu⁵⁹; kai kurie ansambliai tradicijos ieško archaizuose baltų kultūros kloduose, o ne nacionalizmo išaukštintoje XIX a. valstiečių gyvensenoje. Tai mažų mažiausiai rodytų kintantį ar besiskaidantį tautinį tapatumą, jo „nugrimzdimą“ tautai ramiais laikotarpiais.

Pasitelkus platesnį kontekstą, užsienio mokslininkų teorines išvalgas ir antropologines, etnologines, sociologines perspektyvas Lietuvos folkloro ansamblių judėjimą galima pamatyti kaip dinamišką, įvairias įtakas sugeriantį ir skirtingų žmonių poreikius tenkinantį reiškinių. Skirtingas interpretatorių kul-

tūrinis, ideologinis pagrindas lemia nevienodas svarbiausias sampratas, folkloro naudojimą ir įvairias konkrečių klausimų interpretacijas. Gali būti akcentuojamas tikslus kartojimas arba kūrybinga kaita, įvairiai rekonstruojami folkloro žanrai, simboliai, personažai, jų formavimosi sluoksniai ir reikšmės, senojo folkloro vaidmuo šiandien. Kadangi Lietuvos folkloro ansambliai beveik visuotinai siejami su tautiniu tapatumu, šių klausimų kontekste išryškėja ir pastarojo dinamika, jį formuojančių veikėjų (mokslininkų, visuomenės veikėjų, skirtingomis vertybėmis pasižyminčių visuomenės grupių) kaita.

Galų gale galima pastebėti, jog galbūt ironiška, bet būtent dabartiniai jauni žmonės, ateinantys į ansamblius be aiškios tautinės motyvacijos, galbūt labiausiai priartina pastarųjų atliekamą folklorą prie pradinio konteksto (suprantamo kaip XIX a. pab.–XX a. pr. kaimo bendruomenė): šokių kaip jaunimo pasilinksminimo būdo, dainavimo kaip tiesiog mielos veiklos (dainavimo sau), o ne tautinio tapatumo deklaravimo, ritualizuotai atliekant simboliais tapusias kasdienio gyvenimo apraiškas.

IŠVADOS

Etninės muzikos gaivinimas – sudėtingas ir dinamiškas procesas, šiuo metu vykstantis daugelyje pasaulio vietų. Jo tikslai, kaip ir pati gaivinama muzika, gali būti labai skirtingi. Vienas jų, ypač būdingas Lietuvai – etninės muzikos kaip nacionalinio tapatumo ženklo deklaravimas. Nacionalizuotas folkloras tampa simboliu, kurio kūrime bene didžiausią

vaidmenį atlieka mokslinės institucijos, pagal nacionalistiniams diskursams parankius kriterijus pateikiančios „teisingas“ sampratas ir legitimuojančios „autentišką tradiciją“. Lietuvos mokslinių diskursų analizė patvirtina šį procesą kitose šalyse nagrinėjusių tyrėjų išvalgas.

Lietuvos nacionalistiniuose diskursuose numatomas svarbiausias etninės

muzikos gaivinimo tikslas – nacionalinio tapatumo puoselėjimas, įgyvendinamas tiksliai pakartojant XIX a. pabaigos–XX a. pirmojoje pusės kaimo bendruomenėje užfiksuotą muziką. Folkloras pasirodo kaip kolektyvinė, iki tam tikro laiko kitusi, bet dabar nebekeistina muzika. Šį diskursą plėtojantys mokslininkai linkę nepaisyti tradicijos kaitos aspekto, pačios sąvokos sudėtingumo.

Alternatyviose etninės muzikos gaivinimo praktikose skirtingai suvokiamas ir gaivinimo tikslas, ir daugelis svarbių sampratų – autentiškumas, tradicija ir kita. Gali būti siekiama kitaip suvokiamą etninę ar visai kito lygmens kultūrinį tapatumą arba su juo nieko bendro neturinčių estetinių, pramoginių tikslų. Atsi-

žvelgiant į juos, pasirenkami kitokie autentiškumą nusakantys kriterijai, linkstama pabrėžti kūrybingą tradicijos kaitą, o ne jos stabilumą. Tada folkloro interpretacijos ir jų konfliktai Lietuvos folkloro ansamblių judėjime priklauso nuo kintančio tautinio tapatumo ir kuriamų naujų kultūrinių tapatumų.

Straipsnyje atskleista, kad mokslinis diskursas apie folklorą ir jo gaivinimo judėjimą neišvengia ideologinio poveikio. Jo nepaisančios folkloro gaivinimo praktikos, įvairios jose vartojamos sąvokos, išryškintos vertybės būtų įdomus objektas tolimesniems tyrimams, kuriuos derėtų atlikti vengiant nacionalistinėmis prielaidomis grindžiamo išankstinio nusistatymo ir vertinimo.

Literatūra ir nuorodos

- ²⁴ P. Subačius. *Lietuvių tapatybės kalvė: tautinio išsižadavimo kultūra*. – Vilnius: Aidai, 1999, p. 52.
- ²⁵ B. Stundžienė. Tautosaka sociologiniu žvilgsniu. // *Tautosakos darbai XXII (XXIX)*, 2005, p. 16.
- ²⁶ A. Zabieliėnė. Folkloriniai ansambliai Lietuvoje: etnokultūrinės savimonės tęstinumas 1990–2006 m. Daktaro disertacija. – Kaunas: VDU, LII, 2007.
- ²⁷ A. Zabieliėnė. Tradicijos ir inovacijos santykis tradiciją keičiančių folkloro ansamblių veikloje. // *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje*. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
- ²⁸ D. Urbanavičienė. Iš šukių – „Prūsų giesmės“. // *Šiaurės Atėnai*, 2006 m. sausio 14 d., Nr. 780.
- ²⁹ E. Ramanauskaitė. *Subkultūra: fenomenas ir modernumas*. – Kaunas: VDU, 2004.
- ³⁰ A. Klova. Naujas požiūris į tradicinę lietuvių muziką. // *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 1. Plg. ir teigiamą šio autoriaus požiūrį į netradicinius ansamblius, išsakytą Vilniaus folkloro ansamblių dabartinė situacija. // *Etninė kultūra*, 2003.
- ³¹ A. Klova. Naujas požiūris į tradicinę lietuvių muziką. // *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 1, p. 74.
- ³² Plg. R. Ambrazevičiaus ekspertizėje pateiktą siūlymą skatinti būtent tradicinius ansamblius. Žr.: R. Ambrazevičius. Folkloro ansamblių savitumai etnografiniuose regionuose. // *Etninė kultūra*, 2001, p. 66.
- ³³ A. Zabieliėnė. Folkloriniai ansambliai Lietuvoje: etnokultūrinės savimonės tęstinumas 1990–2006 m., p. 36.
- ³⁴ Ten pat, p. 80.
- ³⁵ A. Zabieliėnė. Tradicijos ir inovacijos santykis tradiciją keičiančių folkloro ansamblių veikloje. // *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje*. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
- ³⁶ P. Kalnius. Etninės kultūros raiška posovietinėje Lietuvos visuomenėje. // *Liaudies kultūra*, 2001/2 (77), p. 11.
- ³⁷ R. Ambrazevičius. Folklorinis judėjimas ir etninė kultūra Lietuvoje. // *Liaudies kultūra*, 1990, 5/6, p. 16.
- ³⁸ A. Zabieliėnė. Folkloriniai ansambliai Lietuvoje: etnokultūrinės savimonės tęstinumas 1990–2006 m., p. 14.
- ³⁹ S. Skrodenis. *Folkloras ir folklorizmas: mokymo knyga*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005, p. 183.
- ⁴⁰ Ten pat, p. 183; M. Baltrėnienė. Etnomuzika ir folklorizmo apraiškos: prieštaros ir koegzistencija. // *Liaudies kultūra*, 1999/4 (67), p. 34.

- ⁴¹ A. Čepaitienė. Etniškumas: stereotipų modelia-
vimas, Lietuvos patirtis. // *Liaudies kultūra*, 1995,
Nr. 5 (44), p. 11; plg. N. Putinaitė. *Šiaurės Atėnų*
tremtiniai: lietuviškosios tapatybės paieškos ir Euro-
pos vizijos XX a. – Vilnius: Aidai, 2004.
- ⁴² V. Čiubrinskas. Revival of Tradition for Recons-
truction of Identity. Lithuanian Case. // *Folk*
Journal of Danish Ethnographic Society, 2000,
Vol. 40. [http://www.culcom.uio.no/aktivitet/se-](http://www.culcom.uio.no/aktivitet/seminar/pdfs/Ciubrinskas-Revival.pdf)
[minar/pdfs/Ciubrinskas-Revival.pdf](http://www.culcom.uio.no/aktivitet/seminar/pdfs/Ciubrinskas-Revival.pdf)
- ⁴³ A. Klova. Naujas požiūris į tradicinę lietuvių
muziką. // *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 1, p. 69–73.
- ⁴⁴ A. Klova. Vilniaus folkloro ansamblių dabartinė
situacija. // *Etninė kultūra*, 2003, p. 76.
- ⁴⁵ D. Urbanavičienė. Iš šukių – „Prūsų giesmės“.
// *Šiaurės Atėnai*, 2006 m. sausio 14 d., Nr. 780.
Prieiga [http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=](http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=780&kas=straipsnis&st_id=3444)
[780&kas=straipsnis&st_id=3444](http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=780&kas=straipsnis&st_id=3444)
- ⁴⁶ E. Ramanauskaitė. *Subkultūra: fenomenas ir mo-*
dernumas. – Kaunas: VDU, 2004, p. 122–123.
- ⁴⁷ Dėl diskusijos apie šią folkloro interpretaciją žr.
pokalbį: Kam su geru ūpu duodama garo? // *Liaudies kultūra*, 2006/6; D. Tamošaitytė. Kas kam
duos ūpo? // *Liaudies kultūra* 2007/2.
- ⁴⁸ V. Čiubrinskas. Revival of Tradition for Recons-
truction of Identity. Lithuanian Case // *Folk*
Journal of Danish Ethnographic Society, 2000,
Vol. 40. Prieiga [http://www.culcom.uio.no/akti-](http://www.culcom.uio.no/aktivitet/seminar/pdfs/Ciubrinskas-Revival.pdf)
[vitet/seminar/pdfs/Ciubrinskas-Revival.pdf](http://www.culcom.uio.no/aktivitet/seminar/pdfs/Ciubrinskas-Revival.pdf)
- ⁴⁹ V. Savukynas. Primityvumo kategorija antropo-
loginėje perspektyvoje. // *Primityvumas mene.* –
Vilnius: Gervėlė, 1999, p. 41.
- ⁵⁰ Ten pat, p. 43.
- ⁵¹ V. Šatkauskienės pasisakymai pokalbyje Muzi-
kinio folkloro perkūrimas – galimybė ar pražan-
ga? // *Liaudies kultūra*, 1998, Nr. 6(63), p. 6, 7.
- ⁵² A. Klova. Naujas požiūris į tradicinę lietuvių
muziką. // *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 1, p. 69.
- ⁵³ P. Kalnius. Etninės kultūros raiška posovietinė-
je Lietuvos visuomenėje. // *Liaudies kultūra*,
2001/2 (77), p. 11.
- ⁵⁴ S. Skrodenis. *Folkloras ir folklorizmas: mokymo*
knyga, p. 175.
- ⁵⁵ P. Kalnius. Etninės kultūros raiška posovietinė-
je Lietuvos visuomenėje. // *Liaudies kultūra*,
2001/2 (77), p. 11.
- ⁵⁶ S. Skrodenis. *Folkloras ir folklorizmas: mokymo*
knyga, p. 174–175.
- ⁵⁷ A. Zabielenė. Folkloriniai ansambliai Lietuvo-
je: etnokultūrinės savimonės tęstinumas 1990–
2006 m., p. 142.
- ⁵⁸ D.-E. Wickström. A Revival? A way to look at
the last 30 years of Norwegian vocal folk music.
// Thedens H.-H. (ed.) *Norsk Folkemusikklags skrif-*
ter Nr. 16/2002, Norsk Folkemusikklag, Oslo
2003, p. 78–80.
- ⁵⁹ A. Zabielenė. Folkloriniai ansambliai Lietuvo-
je: etnokultūrinės savimonės tęstinumas 1990–
2006 m., p. 46–60; plg. panašias dalyvavimo
ansambliuose priežastis, nurodytas: V. Liubinienė,
M. E. Kelly. Some aspects of Lithuanian
folklore in Lithuania and the United States. // *Lituanus*,
Vol. 43, No. 2 – Summer 1997. Prieiga
http://www.lituanus.org/1997/97_2_06.htm